

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Jiřího Justa *Biblický humanismus Jana Blahoslava*

Jiří Just se ke zpracování disertační práce zodpovědně připravil několika průpravnými studii, k nimž patří i jeho diplomová práce o vztazích Jednoty bratrské k italskému humanismu a bakalářská práce věnovaná přímo Blahoslavovi a jeho překladu Nového zákona. Připomínám i Justovu obsáhlou bibliografii k dějinám Jednoty, kterou zpřístupnil na internetu. Všechny tyto práce svědčí o tom, že Jiří Just je zralý badatel, který vynikajícím způsobem zvládl své téma a zařadil se mezi skutečné znalce problematiky.

Svou disertační práci rozdělil autor do tří kapitol věnovaných přehledu bádání o Blahoslavově překladu Nového zákona, Blahoslavově osobě a jeho překladu a předlohám, s nimiž Jan Blahoslav při překladu Nového zákona pracoval. Svou studii chápe jako „kulturně-historickou se zaměřením na ... speciální otázky biblistiky“ (s. 1-2) a vymezuje se mírně kriticky vůči úzce zaměřeným filologickým rozborům, jež mohou vést ke sporným závěrům, pokud nepřihlížejí ke kontextu vzniku díla (s. 26). Jako varovný příklad takového sporného přístupu mu slouží zejména jinak se vším respektem hodnocené průkopnické dílo Jaroslava Konopáska. Svůj vlastní úkol pak vidí zejména v analýze Blahoslavových studií, jež formovala jeho odborné zájmy, jeho znalosti jazyků, v zasazení jeho překladatelského díla do kontextu dobových teorií a metod překladu a v rozboru vlastního vydání Nového zákona, včetně knihovědné analýzy. Jedním z výsledků takového kontextuálního přístupu je i určitější poznání předloh, s nimiž Blahoslav pracoval. Domnívám se, že v úvodu měl být zmíněn i klíčový pojem „biblický humanismus“, který se objevuje v titulu práce a s nímž autor dále ve své studii pracuje (zejména s. 69-75). Lepšímu zdůvodnění volby tématu a metod zpracování by rovněž prospělo, kdyby autor v úvodu či v přehledu bádání alespoň stručně vymezil vztah své práce k zahraničnímu bádání o raněnovověkých biblických překladech (některé z těchto prací, např. o Lutherově či Castellionově překladu cituje v dalších kapitolách).

V první kapitole podává autor pečlivý a podrobný rozbor dosavadního bádání o Blahoslavově překladu, počínaje zmínkou Ondřeje Węgerského z roku 1652 a konče studií Hellerovou z roku 2004, a poskytuje tak budoucím zájemcům o téma vynikající úvod do problematiky.

V druhé kapitole nejprve přehledně nastiňuje Blahoslavův životopis a podrobněji se zabývá obdobím jeho studií (podkapitola 2.1), během nichž se formovalo jeho celoživotní intelektuální a odborné zaměření. Na základě relevantní literatury pak autor prokresluje jednotlivá školská prostředí (Goldberg, Vitemberk, Královec a Basilej), v nichž se mladý Blahoslav pohyboval, a hodnotí, vcelku kladně, úroveň jím nabytého vzdělání, zejména znalosti jazykové. Škoda, že autor v pasáži shrnující úroveň Blahoslavovy akademické peregrinace (s. 50) nepřihlédl k výsledkům specializovaných studií o peregrinacích studentů z českých zemí (např. Šmahel-Truc, Pešek-Šaman, Luděk Rejchrt). Srovnání s údaji o počtu českých studentů, kteří dosáhli či nedosáhli universitních gradů, by mohlo být pro jeho argumentaci důležitější než údaj převzatý z Bonjourových dějin basilejské university.

V podkapitole 2.2 se autor věnuje aplikaci dobových překladatelských teorií v kontextu českého humanismu, zhruba od Viktorina Kornela ze Všehrd přes Řehoře Hrubého z Jelení po Blahoslava a Jana Kocína z Kocinetu. Všimá si zejména recepce antické teorie překladu, zásady překládání podle smyslu, problémů spojených s nesouměřitelností lexikálních jednotek dvou jazyků, fenoménu překladatelských poznámek, aktualizace překládaného textu a přibližování reálií domácímu čtenáři. Opět lze podotknout, že z hlediska autorské strategie kontextualizace Blahoslavova novozákonního překladu by nepochybným přínosem bylo podrobnější zasazení do širšího evropského kontextu humanistické teorie překladu, alespoň pokud jde o nejvýznamnější místa Blahoslavových studií – Vitemberk a Basilej. V druhé části této podkapitoly analyzuje Just na základě *Gramatiky české*

Blahoslavův přístup k překladu a jeho metodu. Všímá si zejména jeho polemiky s tzv. náměšťskou mluvnicí, zejména s Filomatovým přístupem k novozákonnímu překladu, který byl blíže Lutherově snaze přiblížit styl biblického překladu jazyku lidových vrstev. Blahoslav dával oproti modernizačním jazykovým snahám Optátovým a Filomatovým přednost návaznosti na starší českou tradici biblického překladu (Just charakterizuje jeho pozici jako konzervativní – s. 65, 123), zároveň vycházel z humanistických představ o vysokém stylu jako adekvátním prostředku k tlumočení biblických textů. Třetí část podkapitoly věnuje autor obecnějšímu vymezení Blahoslavovy intelektuální příslušnosti. Referuje tu o terminologii prosazované O. P. Kristellerem a Cornelisem Augustijnem a od druhého z nich přejímá pojem biblický humanismus. Blahoslavovu příslušnost k biblickému humanismu pak dokládá zejména analýzou *Filipiky proti misomusům* a *Vad kazatelů*, respektive důrazu, jaký tu Blahoslav klade na humanisticky pojmávanou výmluvnost ve službách reformační homiletiky (sakrační rétorika). V návaznosti na domácí terminologickou diskusi (Janáček, Floss, Molnár) pak termín ještě specifikuje a dospívá k pojmu reformační biblický humanismus, který se mu zdá být pro charakteristiku Blahoslavova myšlení a tvorby přiléhavý. Zůstává otázkou do diskuse, jakou roli má takto zkonstruovaný pojem ve studii plnit: analytickou, taxonomickou, popisnou? Vůči čemu se tu vlastně Blahoslavova pozice vymezuje? Vůči reformačnímu humanismu melanchthoniánského ražení (který se ovšem Augustijn zdráhá nazývat biblickým), vůči starší bratrské tradici (zejména vůči Lukáši Pražskému) či vůči soudobému domácímu humanismu mimo Jednotu?

V podkapitole 2.3 se Jiří Just po vylíčení vnějších okolností vydání Blahoslavova překladu Nového zákona, prvních reakcí a přehledu o rozšíření výtisků obrací ke knihovědné a ikonografické analýze dvou ivančických vydání z let 1564 a 1568. Velkou akribii, kritičnost a mimořádné kombinační schopnosti prokazuje autor zejména při interpretaci dvou dřevorezů z prvního vydání. Velmi přesvědčivě vyznívá jeho výklad teologického pozadí emblému, v němž Blahoslav kombinuje motiv 1 K 3,6 (související s Augustinovým spisem *De doctrina christiana*) a část verše Ř 11,20 (v kontextu interpretace Vallovy a Erasmovy), i identifikace vyobrazení posla doprovázeného psem s pomocníkem apoštola Pavla Timoteem. Svou interpretaci autor jednoznačně překonává všechny dosavadní pokusy dřevorezy vyložit.

Třetí kapitola je věnována identifikaci předloh Blahoslavova překladu, jež se autor pokouší určit pomocí analýzy zmínek v Blahoslavově *Gramatice* a dalších třech spisech dochovaných v rukopise. Za hlavní Blahoslavovu předlohu považuje autor řecký text. Po pečlivém prozkoumání všech možností dochází k závěru, že Blahoslav pracoval s některým z Erasmových řecko-latinských foliových vydání Nového zákona a rovněž s jeho *Annotacemi*. Reviduje tak tvrzení Konopáskovo o Blahoslavově úplné závislosti na tzv. *Barbirianě*, ale nevyklučuje, že ji vedle Erasmova řeckého textu rovněž užíval. Just rovněž revidoval starší názory, že Blahoslavův vztah k Vulgátě byl spíše negativní, a doložil, že s vulgátním textem pracoval. Podobně dokládá Blahoslavovu důvěrnou znalost latinského překladu Sebastiana Castelliona i využití latinského novozákonního textu z pera Theodora Bezy. (Jen na okraj nemohu nevyslovit pobídku adresovanou Jiřímu Justovi: fascinující téma Blahoslavova vztahu ke Castellionovi by stálo za nové prozkoumání!) Pokud jde o bibli curyšskou z roku 1543, nezdá se mi, že by autorem citované zmínky z *Gramatiky* svědčily o tom, že ji Blahoslav používal při překládání. Podobně i zmínky o bibli Francisca Vatabla a o hebrejsko-latinské bibli Sebastiana Münstera sice dokumentují Blahoslavovu znalost obou textů, nikoli však, že mu sloužily jako předlohy při překládání. V závěru své práce autor uvážlivě shrnuje, že Blahoslav používal latinské překlady zejména jako jazykové a exegetické pomůcky. V další podkapitole probírá autor české biblické překlady, které Blahoslav mohl užívat nebo které zmiňuje v *Gramatice*, a to jak rukopisné, tak tištěné. Zvláštní úlohu nepochybně hrály starší bratrské překlady, s nimiž byl, jak Jiří Just dokládá, Blahoslav výborně obeznámen a měl potřebu se s nimi vyrovnávat. Kriticky se Blahoslav vyrovnával i s náměšťským vydáním

Nového Zákona z roku 1533, s jehož stylem, terminologií a celkovým překladatelským postupem Beneše Optáta a Petra Gzela polemizuje. Za druhou hlavní českou předlohu Blahoslavova překladu považuje Just (v mírné opozici k soudu Molnárovu) Melantrichovo vydání bible a Nového zákona. Zcela nově snesl autor doklady z Blahoslavových rukopisných děl o jeho dobré znalosti a užívání Lutherova překladu bible. Poznámky o Blahoslavově znalosti polské Bible brestské jsou spíše příslibem možného dalšího bádání, zejména pokud jde o její užívání polskou Jednotou a možný vliv na dílo kralických.

Celkově lze říci, že práce Jiřího Justa je dokladem jeho vynikající znalosti tématu, velké erudice, věcnosti a střízlivosti, s níž přistupuje jak k hodnocení pramenných údajů, tak k výsledkům staršího bádání, byť by k nim dospěli vědci nejzvučnějších jmen. Práce je napsána jasným a srozumitelným jazykem, relativně malý počet překlepů a stylistických nedopatření svědčí o autorově pečlivosti. Drobnou výhradu mám pouze k nejednotnému psaní místních jmen – některá jsou počestěná (Vitemberk, Vratislav), jiná ne (Liegnitz, Schweidnitz). Velmi pečlivě je zpracován i seznam použité literatury a přílohy. Disertace znamená nepochybný přínos jak pro dosavadní bádání o Janu Blahoslavovi, tak pro bádání o českých biblických překladech. Práce by však mohla přispět i k širší diskusi o povaze vztahu reformační tradice k humanismu (což je problém spojený i s interpretací myšlení J. A. Komenského) a o povaze domácího humanismu obecně. Mé připomínky vyjádřené výše jsou více méně okrajové a týkají se zejména ne zcela využitých možností zasadit Blahoslavova studia a jeho intelektuální úsilí do širšího domácího a evropského kontextu (peregrinace, diskuse o vernakulárních překladech bible v různých národních kontextech); vlastního jádra práce se nedotýkají. Studie Jiřího Justa by rozhodně měla být vydána tiskem, aby se s ní mohla seznámit širší odborná veřejnost.

Na závěr mohu s plnou odpovědností konstatovat, že disertační práce Mgr. Jiřího Justa *Biblický humanismus Jana Blahoslava* zcela odpovídá požadavkům kladeným na práci k získání titulu ThD. Proto jednoznačně doporučuji pokračovat v započatém řízení.

V Praze, 15. srpna 2007

PhDr. Vladimír Urbánek, PhD.
Filosofický ústav AV ČR, v.v.i.